

Bjergirisk, *Carduelis flavirostris*. Regelmæssig, men ikke talrig, Vintergæst.

Graasisken, *Carduelis flammea*, er en almindelig Vintergæst, ofte i Selskab med Grønsisken, men ikke saa talrig som denne.

Dompap, *Pyrrhula pyrrhula*, er en regelmæssig Vintergæst, der optræder enkeltvis, parvis eller i Smaaflokke; er flere Gange set i Begyndelsen af Maj.

Rørspurv, *Emberiza schoeniclus*. Ret faatallig Ynglefugl.

Gulspurv, *Emberiza citrinella*, og Kornverling, *Emberiza calandra*, er almindelige Ynglefugle.

Snеспurv, *Plectrophenax nivalis*, har jeg kun iagttaget Efteraar og Vinter 1940—41, da en Flok paa 10 holdt til i Nærheden af Chistiansminde Badehotel; den 27de Marts saas 4 samme Sted.

Sortandens (*Melanitta nigra*) Juli-Augusttræk.

Af JØRGEN JØRGENSEN.

Der har været en hel Del Mystik om Sortandens Træk og er det vel endnu. Man er nu klar over, at de gyv, gyv-skri-gende Ænder er Sortænder, *Melanitta nigra*, hvorfor man ogsaa ved, naar dens Foraarstræk mod Nord foregaar. Derom er der noteret og skrevet en hel Del. Man ved ogsaa, at vore Farvande giver Vinterkvarter for store Mængder Sortænder, indtil meget streng Kulde helt lukker af og driver dem vestover. Man ved ogsaa, at en hel Del, mest unge Fugle, oversomrer i vore Farvande, og man har ogsaa vidst, at en hel Del Fugle ankommer tidligt til Englands Kyster. Er det de i Nordens Farvande oversomrende Ungfugle af forskellig Alder, eller er det disse, samt Hannerne fra Rugepladserne, der paa et tidligt Tidspunkt søger derover før Svingfjersfældningen begynder? Hvorledes, hvor og hvornaar foregaar dette Træk?

Gennem 16 Aars uafbrudt Ophold i Sydslesvig, hvoraf 14 Aar i Slesvig By, har jeg hvert Aar i Sommermaanederne Juli og August iagttaget, ofte mægtige, Træk af Sortænder, som følger Slien fra Østersøen til Slesvig for derefter at fortsætte

over Land mod Vesterhavet. Dette Træk foregaar ofte i saa store Højder, at Ænderne syner ganske smaa, saa man, hvis man ikke vidste det, vilde mene, at man havde Smaafugle for sig.

Vi vil først se paa lidt af, hvad der i den nyere danske ornithologiske Litteratur er meddelt om Sortandens Ophold i vore Farvande om Sommeren og paa lidt af, hvad der ellers kan have Interesse for at bringe Klarhed over, hvad det egentlig er, der foregaar.

HØRRING, Danmarks Fauna, Fugle I, 1919, S. 153: „Mange ikke ynglende, vel særlig unge ikke ynglemodne, Sortænder oversommer i vore Farvande, og saavel Smaaselskaber som Flokke paa op paa over 100 Stkr. ses ret almindeligt i Sommermaanederne strejfe rundt, ligeledes ladende deres gyv-gyv høre“.

HEILMANN og MANNICHE „Danmarks Fugleliv“ 1928 skriver blandt andet: „I Marts og April vandrer Sortænderne atter tilbage til Ynglepladserne, efterladende adskillige yngre, endnu ikke yngledygtige Individuer, der Sommeren igennem i større og mindre Flokke strejfer om i vore Farvande“.

SCHIØLER „Danmarks Fugle“ II 1927 Side 134: „Danmark er for Sortanden — omtrent hvad det er for Fløjlsanden — et Vinteropholdssted, hvortil den ankommer — de fleste vel fra Nordøst — temmelig tidligt om Efteraaret og bliver til sidst i April, stundom lidt længere, og ret store Flokke af étaarige Fugle forblive her Sommeren over“. Side 136 fortsættes i Tilslutning til Foraarstrækket: „Tilbage ere kun de unge, som stadig fælde, dykke og æde, dykke og æde, de udvikle sig mere og mere, deres Næseparti svulmer op og til Slut ere de helt udvoksne og begynde at føle Kræfterne røre sig i deres Indre, maaske er det den for sent vaagnende Køns- og Trækdrift, der gør dem saa urolige og i Juli-August fylder dem med ubestemte Længsler, eller maaske er det Følelsen af den tilstundende Svingfjersfældning, som faar dem til at ønske at skifte Opholdssted; i hvert Fald flyve de meget omkring paa denne Tid, omtrent samtidig med at Trækket af gamle Vadefugle fra Nord og Nordøst gaar over Landet“. Her er SCHIØLER inde paa noget af det, som sker. Det han slutter sine Betragtninger med er netop Samlingen og Opbrudet til de store Træk, som

gaar ind over Sydslesvig i Juli og August. SCHIØLER har blot ikke haft Lejlighed til at iagttage Trækket og dets Forløb ved højlys Dag og især tidlig Aften sydvest for de danske Øer.

Ynglepladserne ligger ifølge SCHIØLER (Danmarks Fugle Side 133) fra det nordligste og vestligste Europa, hvor den yngler paa Island, i Irland og Skotland, over Norge, Sverige, Finland, Kolahalvøen, Rusland, saa langt mod Syd som til 61° Øst paa Taimyr Halvøen; ogsaa paa Spitzbergen, Waigatsch og Novaja Semlja er den truffet rugende; i Almindelighed ligger dens Ynglepladser mellem Polarkredsen og 74° n. B. Side 134 skriver SCHIØLER videre: „Fra disse Ynglepladser trækker den om Efteraaret mod Syd og Sydvest og ankommer saaledes til de britiske Øer i September-Oktober og bliver til April-Juni, men mange trække længere bort“, — — „Ved de britiske Øer forblive yngre Fugle Sommeren over ligesom her i Danmark. — — Naar Hunnerne begynde at ruge, forlade Hannerne dem og ses da saavel i de større Finmarksfjorde (i meget store Flokke) som paa Indsøerne i Norges sydlige og vestlige Egne“. Navnlig den sidste Sætning kan være med til at hæve Mystiken hvad angaar den uhyre Mængde Ænder det drejer sig om paa Juli-Augusttrækket over Slien.

SCHIØLER fortsætter Side 135: „Naar Ungerne ere flyvefærdige, forlades da Redestederne, fra hvilke de gamle Hanner længe forinden ere forsvundne, og Trækket syd- og sydvestover begynder. Her til Landet naa Skarerne i størst Antal i Oktober-November Maaned, men længe før, allerede i Slutningen af August og September, indfinde de gamle Hanner sig, ofte ogsaa Hunner, som har mistet Æg eller Unger, og saadanne Fugle overstaa da Svingfjersfældningen i vore Farvande; de slutte sig til Flokkene af yngre Fugle, som havde oversomret her og fælde i August-September Maaned, men Regelen er utvivlsomt, at de gamle Hanner komme først, og at Hunner og unge Fugle vise sig betydeligt senere“. Her er SCHIØLER ogsaa inde paa at vise os, hvad det er for Sortænder som vi senere skal se trækker over Slesvig allerede i Juli og August, før Svingfjersfældningen begynder. SCHIØLER skriver om denne Fældning Side 132—133: „Ved Svingfjersfældningen i det 2det Aars Begyndelse have Hannerne faaet den ejendommelige 2den Haandsvingfjer med den stærkt indskaarne

Inderfane, der er forskellig fra den tilsvarende Svingfjer hos Hunner. Den næste Svingfjersfældning foregaar vist som Regel i det følgende Aars September Maaned, og forskellige Iagttagelser kunde tyde paa, at i hvert Fald en Del Sortænder forlade deres Ynglepladser, medens de endnu har Svingfjerene i Behold og gennemgaa den paagældende Fældning her i Landet. En Han, skudt $13/9$ 1903 i Thisted Bredning, er i temmelig slidt Dragt, men har endnu sine Svingfjer; en anden, fra Nymindegab $16/9$ 1911, har faaet nye blanksorte Fjer paa Ryg og Skuldre, men har ingen Svingfjer, dens Hale er i Fældning —“.

HELMS gengiver i D. O. F. T. Aarg. II Side 95: under „Hvad er Gyvfugle“ et Brev fra TH. JØRGENSEN i Horsens, hvori berettes om et stort Træk Natten mellem 4. og 5. August (1907) og hvori flere Gange hørtes Gyv-Ænder. „Om Morgenens fandt han tre faldne døde Sortænder. Dele af de faldne Fugle blev sendt til SCHIØLER og det viste sig at være ca. 12—13 Mdr. gamle Sortænder“. Materiale i Form af tre ca. etaarige Sortænder er naturligvis for lidt til deraf at drage Slutning om, hvad det er for Sortænder, der trækker, men det giver dog et Fingerpeg mod det, jeg senere skal komme til, nemlig, at de første Træk omfatter de i de nordiske Farvande oversomrende unge Fugle og efterfølges af Hannerne og maaske Hunner, som har mistet Æg og smaa Unger.

Trækket følger den gamle Vikingernes Vej over Østersøen og ind over Slien i sydvestlig Retning. De første Træk viser sig først i Juli. 1931 saas første Træk den 6. og 1940 den 11. Juli. De kommer i Flokke paa fra ca. 20; det mindste Antal jeg har set er 11, men det var ogsaa saa sent som 2. September 1940. Almindeligst er Flokkene paa fra ca. 75 til 200 Stk., men de tæller paa stille, lyse Trækaftener op til mellem 500 og 2000 Fugle. En Aften, det var den 12. August 1928 Klokken 19⁰⁰, var det som om hele Himmelhvælvingen over Slien ved Slesvig var en levende Masse af Striber, Buer, Bugtninger og Perlerader i alle Former. Der var mange Tusinde Fugle, alle Sortænder som i Løbet af kort Tid drog over mod Vest. Det tog sig smukt ud mod den rødgyldne Aftenhimmel og den dalende Sol. De flyver altid højt, ofte saa højt, at hørte man ikke Trækket, saa vilde man slet ikke blive

opmærksom paa Ænderne mod den dybblaa Luft med Solskin om Dagen eller mod den graasorte Himmel mod Aften. Højden ligger altid fra 100 m og opefter, mest mellem 200 og 500 m. Det er helt andre Højder end dem man kender, naar man ser dem over Havet Sommer og Vinter. I en Artikel i „Schleswiger Nachrichten“ 19/8 1938 skrives under Mærket „Wa“ „Die Schlei — eine beliebte Zugstrasse der Trauerente — die Schlei ist eine beliebte Zugstrasse, der auch fremde Gäste gerne folgen. So kann man seit Mitte Juli vor allem die Trauerenten beobachten, die in Scharen von 30 bis 80 Tieren zusammenziehen. Sie fliegen etwa in 100 Meter Höhe und unterscheiden sich durch ihre Flugform von allen anderen Vögeln. Sie bilden nämlich leicht geschwungene Linien, die sich wohl in der Form ändern, nicht aber im Abstand der einzelnen Vögel, die zusammengenommen wie eine auf eine Schnur aufgereihte Perlenkette erscheinen.“ Man ser heraf, hvorfor man skal se i Højden og helst være forsynet med en god Kikkert for at faa de store Træk og Tal med, hvad „Wa“ ikke har. Derimod stemmer det, naar der skrives, at Sortænderne adskiller sig i Flugtform fra alle andre Fugle. De kommer i lange snirklede Linier, som uafbrudt skifter Form og ofte den ene Linie bag den anden eller gribende ind i de andre, men altid med samme Afstand mellem de enkelte Fugle, der virker, set nede fra, som Perler paa bevægelige Snore. Uafbrudt hører man melodiske Toner fra de trækkende Flokke, stærkere desto flere Ænder der er i Flokken. Det er Klangene fra Ændernes Vingeflag, der virker forskellig efter Højden og alt efter om Fuglene flyver lige ud, eller de svinger og ændrer Retning. Har man først hørt denne Lyd en Gang, saa sidder den fast, og for Fremtiden behøver man ikke at gaa og se efter Trækket. „Wa“ skriver derom: „Der Beobachter erkennt solch eine Kette auch an den klagenden, wehmütigen Tönen, das aber kein Rufen ist, sondern von einer Schallschwinge in den Flügeln erzeugt wird“. Lyden er blødere, ligesom mere fløjtende end Hvinandens Vingeflagstoner. Gyvlyde høres ogsaa, mest fra Flokke i de store Højder, og naar Striberne slaar sammen i Flokke, naar disse foretager bratte Drejninger eller der ændres Kurs, naar mindre Dele har skilt sig ud fra Hovedflokken og saa endelig i daarligt Vejr. Gaar Trækket derimod

jævnt og lige ud, da høres kun den monotone men smukke Lyd fra Vingeslagene. Dette Træk foregaar mest i de endnu lyse Aftentimer mellem 17⁰⁰ og 21⁰⁰, for det meste paa Dage med klart Vejr med ringe eller højt Skydække og med svage Vinde. Kun sjældne Gange har jeg hørt Gyvænder i Juli-August om Natten. „Wa“ skriver om Træktiden: „Zum Zuge bevorzugen die Trauerente die Stunden zwischen 17 und 20 Uhr und meistens Tage mit geringer Bewölkung und leichtem Winde“. Store Træk indtræffer, naar Vinden efter i længere Tid at have staaet i Vest, springer om i Øst, eller det med anden Vindretning bliver stille Vejr. Trækket foregaar ogsaa men sjældent ved højlys Dag. Det skete dog 1940, da hele Efter-sommeren var præget af meget ustadigt og uroligt Vejr med vestlige Vinde. Saaledes blev det smukt Vejr med høj blaa Himmel og Solskin samt med svag Østvind den 5. August, og der gik da Træk, Klokkeren 10³⁰ ca. 200 Ænder, Kl. 10⁴⁰ ca. 100, Kl. 11¹⁵ ca. 200, og saa igen fire Flokke med ca. 75, ca. 80, ca. 150, og ca. 225 om Aftenen fra Kl. 19¹⁵ til 20²⁵. Alle Klokkeslet er efter Normaltid — og ikke Sommertid. Endnu om Natten til den 6. August Kl. 1⁰⁵ hørt en Gyvand trække. Disse Tilfælde er ellers udenfor Reglen. Nej, endnu et Dagtræk har jeg iagttaget. Det havde været ustadigt Vejr længe med vestlige Vinde og det var det endnu den 18. August 1940 med vestlig Vind men med store Klaringer i Skydækket og høj, klar Himmel med smaa „Lammeskyer“ over dette. Den Dag gik der Træk hele Eftermiddagen fra Kl. 13⁰⁰ til 19³⁵, og det var Flokke paa fra 14 og op til 1000 Stk. ad Gangen. Det er at antage, at Ænderne har haft godt Vejr fra Opbrudsstederne og nu skulde igennem inden Svingfjersfældningen skulde begynde. Efter den 18. August var der endnu kun 5 Trækdage at notere og kun med forholdsvis smaa Tal.

Naar Flokkene naar ind over Sliens Bund, sker der for det meste det, at Ænderne bliver usikre, de kredser, stiger i Højden, søger ofte ind over Haddeby- og Selk Nore, kredser, søger igen ind over Slien, styrter, som om det var en Flok Stære, kredser og stiger igen og bliver ofte ved saaledes i fra 15 til 20—30 ja 45 Min., alt medens Vingesuset skifter i de forskelligste Toner og som nævnt Gyv-Lyde kan høres. I Mellemtiden har Flokken maaske været ude over Isted- og

Lyrskov Søerne og slaar sig nu sammen med en anden Flok, som ogsaa har kredset. Trækket fortsætter saa fra den naaede Højde mod Vest. Jeg har iagttaget at Usikkerheden indtræffer oftest, naar Ænderne mod Aften har den klare Sol imod og kun sjældent, naar Trækket har den i Ryggen eller fra Siden. Fra Højden har Ænderne faaet Øje paa Reide Aa og fortsætter ud over Dannevirke mod Trenen, som snor sig ud mod Ejderen, hvis de da ikke flyver lige over, naar de i det fjerne ser Vadehavet mellem Vesterhavssøerne. Det er ikke umuligt, at en Del af de Sortænder, som passerer Slesvig over Slien, kommer ind over Eckernförde Bugt og følger Vindeby Nor og Smaasøerne, indtil de naar Store Bredning i Slien ved Mysunde. Det er ogsaa at antage, at tilsvarende, maaske ikke saa store Træk gaar ind over Kieler Fjorden og derfra følger Ejderen eller Kanalen til Vesterhavet eller Elbmundingen. Noget lignende foregaar vel ogsaa, maaske i mindre Maalestok over Flensborg Fjord og vel ogsaa over de andre Fjorde i den jyske Halvø. Saaledes erfarer vi rigtigt nok om et Nattræk forud omtalt 4.—5. August 1907 over Horsens.

Med Udgangen af August er Trækket forbi, og kun i enkelte Tilfælde, saaledes den 2. September 1940 Kl. 19²⁰ trak en lille Flok paa 11 over.

Med Kikkert har jeg ofte fulgt Flokkene fra det Øjeblik Øret fra Øst opfattede den kendte Lyd, indtil de forsvinder i Vest. Med god Belysning har jeg konstateret, mener jeg da, at Ænderne i nogle Flokke, navnlig de første i Juli, falder mere i graabrun Tone, hvorimod de senere Træk, navnlig i August falder mere i det sorte, hvilket kan tyde paa, at de første for det meste er de unge Fugle fra Østersøen og de nordiske Farvande, hvorimod de senere Træk omfatter de gamle Hanner sammen med nogle Hunner som har faaet ødelagt Æg eller smaa Unger og forlader Ynglepladserne paa et tidligt Tidspunkt, længe før de rugende Hunner og Ungerne.

Det skal blive interessant at erfare, om Ornithologer andre Steder har set lignende Træk af Sortænder over Land i Sommermaanederne Juli og August, eller iagttaget de samme Træk over Østersøen eller langs eller over de sydlige danske Øer.
